

Ağ Toplumunda Netizenler ve Sosyal Medya Bağımlılığı

Cevat Sercan Özer¹

Özet

Şekil değiştiren toplumsal yapı içerisinde ağ temelli bir konumda yer alan netizenler, etkileşimlerini dijital ağlar üzerinden sürdürmekte ve bu durum çeşitli davranışsal sonuçları beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada, ağ toplumu bağlamında ortaya çıkan netizenlerin çevrimiçi ortamlara aktif katılımı ile sürekli etkileşim halinde olmalarının sosyal medya bağımlılığıyla ilişkisi ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle netizen kimliği ağ toplumu çerçevesinde değerlendirilmiş, ardından sosyal medya bağımlılığı konusu incelenmiştir. Çalışma, dijital ortamlarda artan katılımın sosyal medya kullanımını yoğunlaştırdığına ve bireylerin çevrimiçi ortamlarda daha fazla zaman geçirmesine zemin hazırladığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, netizenlerin sosyal medyayı bilinçli kullanmaları, olası risklere karşı farkındalık geliştirmeleri ve zaman yönetimine özen göstermeleri önem arz etmektedir. Böylece dijital katılımın sunduğu olanaklardan yararlanılırken, bağımlılık risklerinin azaltılması mümkün olabilecektir.

1 Öğr. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, csozer@pau.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1974-4539

1. Giriş

“Fiziksel olarak tek bir ülkede yaşıyorsunuz ancak küresel bilgisayar ağı aracılığıyla dünyanın büyük bir kısmıyla iletişim halindedesiniz (Hauben ve Hauben, 1997).”

Yukarıda yer verilen ifadede, ağ toplumunun mensupları olarak günümüzde netizenlerin bağlı oldukları fiziksel mekanların dijital araçlar yoluyla sınırlarını yitirdiği ve mekanların ötesinde etkileşimlerin yaşandığı bir dönem vurgulanmaktadır. Toplumsal yapının yeni iletişim teknolojileriyle esasında bir dönüşüm geçirdiğini söylemek çok yanlış olmayacaktır. Bu yeni toplumsal yapıda aktör konumundaki internet kullanıcıları; bilginin üretiminde, dağıtımında ve çeşitli kolektif etkinliklerde süreçlere katılan birer netizene dönüşmüşlerdir. Günümüz toplumunu “ağ toplumu” olarak adlandırdığımızda, bu toplumun bir parçası olarak internet kullanıcılarının çevrimiçi katılımı yoğunlaşmış, yeni iletişim ortamlarında geçirdikleri sürede artış gözlemlenmiştir. Yaşanan bu artış sosyal medya bağımlılığı gibi davranışsal riskleri beraberinde getirmiştir.

Ağ toplumunda ilişkiler giderek daha çok sosyal ağlarda ve medya ağlarının birleşimiyle gerçekleşmektedir (Van Dijk, 2006). Gündelik hayata dair birçok konuda internete ve çevrimiçi ortamlara yönelen birey kültürel dönüşüm yaşamaktadır (Köker ve Özer, 2017). Yaşanan bu dönüşümün sebebi etkileşimlerin ve iletişimlerin ağlar üzerinden gerçekleştiği ağ toplumuna atfedilebilir.

Hayatın büyük bir kısmına nüfuz eden teknolojik araçların elbette birtakım getirisinin yanında götürüsünün de olması beklenen bir sonuçtur. Örneğin internet kullanıcıları sosyal medya kullanımlarını kontrol edemediklerinde kişisel ve sosyal düzeylerde olumsuz etkilerle karşı karşıya kalabilir. İş hayatlarında, eğitim dönemlerinde, günlük ilişkilerinde sosyal medya kullanamadıkları zaman stresli hissedebilirler. Bununla

birlikte, çevresindeki diğer internet kullanıcılarının sosyal medya durumlarını kontrol etmek için bu ortamlara daha fazla zaman harcayacaklardır (Chan ve ark., 2024). Dolayısıyla, sosyal medya bağımlılığının temeli noktasında uzun süreli ve kontrolsüz kullanımını bu çalışmada gösterebiliriz. Alışkanlık haline gelmiş sosyal medya kullanımının sosyal medya bağımlılığına dönüştüğü ifade edilmiştir (Pellegrino, Stasi ve Bhatiasevi, 2022). Diğer taraftan netizenler sosyal medya bağımlılığı davranışının sonucu olarak yine bu ortamlara aşırı bağlanmayla dahil olup; sonsuz bir sarmalın içerisinde kendilerini bulmaktalar.

Şekil değiştiren toplumsal yapı içerisinde ağ temelli bir konumda kendini bulan netizenler, etkileşimlerini de bu ağlar üzerinden sürdürürken ortaya davranışsal sonuçları çıkmaktadır. Bu çalışmada, ağ toplumu bağlamında ortaya çıkan netizenlerin çevrimiçi ortamlara aktif katılımları, sürekli akışta ve etkileşimde kalmalarının sosyal medya bağımlılığına olan etkisi tartışılmıştır. Diğer yandan alanyazın incelendiğinde ağ toplumu, netizen ve sosyal medya bağımlılığı konuları çoğunlukla ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Fakat bu çalışma, ağ toplumu ve netizenler sosyal medya bağımlılığını bütüncül bir yaklaşımla incelemiştir. Bu yönüyle mevcut literatüre özgün bir değer sunmaktadır. Çalışmada ilk olarak netizen kimliği ağ toplumu çerçevesinde değerlendirilmiş olup ardından sosyal medya bağımlılığı başlığına yer verilmiştir. Netizen davranışı sosyal medya bağımlılığı bağlamında incelendikten sonra çalışmanın sonuç bölümünde genel bir değerlendirme sunulmuştur.

2. Ağ Toplumu ve Netizen kavramı

Dijital teknolojiler ve internet sayesinde toplumsal yapı daha çok ağ temelinde yapılanmıştır. Bu ağ temelli toplumsal yapı içerisinde bireyler, aktörler ve/veya internet kullanıcıları salt bilgi üreten konumda değil; üretilen bilgiyi paylaşan,

geniş kitlelere ulaştıran ve ağ içinde konumlanan aktif kullanıcılar haline dönüşmüştür. Bu dönüşümün devamında internet kullanıcıları veya netizen olarak adlandıracağımız ağ toplumunun bireyleri karşımıza çıkmaktadır. Netizen kavramının ağ ve ağ toplumuyla yakından bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada ilk olarak ağ kavramına kavramsal perspektiften yaklaşılmıştır. Hem sosyal bilimlerde hem de doğa bilimlerinde karşımıza çıkan ağ kavramı; bir birimin elemanları arasındaki bağlantıların koleksiyonudur. Elemanlar düğüm; birimler ise sistemlerdir. Sistemlerde en küçük eleman sayısı üç iken; en küçük bağlantı sayısı ikidir. Bu ağlar, doğada ve toplumda karşılık bulur ve karmaşık sistemlerin bir organizasyonudur (Van Dijk, 2006). Ağ kavramı, birbirine bağlı düğümler kümesidir. Düğüm, bir eğrinin kendisini kestiği noktadır (Castells, 2010). Ayrıca düğüm sosyal yapı içerisindeki herhangi bir birey, organizasyon veya nesne olabilir (Ahmed ve ark., 2023).

Ağ mantığı, belirli sosyal çıkarlardan çok daha yüksek bir seviyede sosyal belirleyiciliğe sahiptir. Akışların gücü daha ön plandadır. Ağda bulunma ya da bulunmama durumu, ağların kendi iç dinamikleri, egemenlik ve değişim gibi durumlar önemli kaynaklardır. Sosyal eylemden öte, sosyal morfolojiyle karakteriz edilen bir toplumu ağ toplumu olarak ifade edebiliriz (Castells, 2010). Ağ kuran bireylerin, alternatif bilgi kaynaklarına ve yeni çevrelere erişmesinde artan bilgi ve iletişim teknolojilerin kullanımı ağ toplumuna bir nevi zemin hazırlamıştır. Böylelikle ağ kuran bireyler, mevcut sınırlamaları aşmaktadır. Ağ toplumu olarak adlandırılan bu sürece internet destekli ağlar da denmektedir (Dutton, 2009). Ağ toplumu, gelişmiş iletişim teknolojileri temelinde dünyanın dört bir yanına yayılmış bir dizi ağ etrafında kendini yeniden şekillendiren bir dünyaya dair yeni bakışı yansıtmaktadır (Stalder, 2006). Bununla birlikte ağ toplumunun temel

mekânsal özelliği yerel ile küresel arasında oluşan ağ bağlantısıdır. Ağların genişlemesinin bir sınırı yoktur. Ağın içinde düğümlerin iletişim kurabildiği sürece diğer bir ifadeyle aynı iletişim kodlarını (değerler, duygular, ortak hedefler vb.) paylaştıkları sürece, yeni düğümlerin ağa entegre edilmesi olasıdır çünkü açık ve dinamik sistemlerdir. Sosyal evrimin ve bilgi teknolojilerinin yakınsamasıyla birlikte sosyal yapı boyunca faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için maddi bir dayanak da oluşmuştur. Ağların içinde inşa edilen bu somut dayanak, sosyal süreçlerin ve sosyal yapının kendisini şekillendirmektedir (Castells, 2010).

Teknolojik açıdan bakıldığında ağ toplumunun kökeni iletişim, donanım ve yazılım alanında gelişmelerin yaşandığı 1970lere dayansa da 1990lı yılların ortasında internetin kendisine iş ortamlarında ve evlerde geniş yayılım alanı bulmasıyla önemli bir evre yaşanmıştır (Cardoso, 2006). Ağ toplumu bilgiyi işleme, bilginin alışveriş biçimi ve örgütlenmesiyle ilgilidir. Sosyal ve medya ağlarından meydana gelen bir alt yapı buna olanak sağlamaktadır. Bu noktadan hareketle ağ toplumu; bireysel, örgütsel ve/veya toplumsal düzeyde örgütlenmeyi olanaklı hale getiren, sosyal ve medya ağlarından oluşan bir altyapıya sahip bir sosyal oluşumdur. Özer ve Alemdar (2023) sosyal medyanın birlikte hareket etme bağlamında dijital aktivizm fırsatı sunduğunu ifade etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, ağ toplumunda internet kullanıcılarının dijital ortamlarda birlikte hareket edebileceği alanlar mümkün hale gelmiştir. Ayrıca bu ağlar, içinde bulundurduğu birimleri birbirine bağlamaktadır. Bu birimlere bireyler, gruplar ve örgütler örnek olarak verilebilir. Günümüzde de ağlarla bağlantılı birey, ağ toplumunun temel birimi haline gelmiştir (Van Dijk, 2006).

Ağ toplumu, ideal tip altında çerçevelenen toplumsal süreçlerin ötesinde kültürü ve gücü derinden etkilemiştir. Kültürel ifadeler tarih ve coğrafyadan soyutlanmıştır. Özellikle

izleyiciyle etkileşimde kalan ve izleyiciler tarafından farklı kodlar ve değerlerle yönlendirilir. Elektronik iletişim ağları aracılığıyla şekillenir ve sonucunda dijitalleştirilmiş bir hipermetne dönüşür (Castells, 2010). Toplumsal yapıda iletişim teknolojilerinin büyük etkisiyle meydana gelen dönüşümü gözler önüne sermek amacıyla kitle toplumu ile ağ toplumunun temel niteliklerini ve farklarını ortaya koymak bu çalışmada önemli görülmüştür. Dolayısıyla Van Dijk (2006) tarafından aktarılan tablo çalışmaya aktarılmıştır:

Özellik	Kitle Toplumu	Ağ Toplumu
Ana bileşenler	Topluluklar (Gruplar, örgütler, topluluklar)	Bireyler (ağ aracılığıyla birbirine bağlı)
Bileşenlerin doğası	Homojen	Heterojen
Ölçek	Genişletilmiş	Genişletilmiş ve Daraltılmış
Kapsam	Yerel	Glokal (küresel ve yerel)
Bağlantı ve bağlantılılık	Bileşenler açısından yüksek	Bileşenler arasında yüksek fark var
Yoğunluk	Yüksek	Düşük
Merkezileşme	Yüksek (az sayıda merkez)	Düşük (çok merkezli)
Kapsayıcılık	Yüksek	Düşük
Topluluk türü	Fiziksel ve tekil	Sanal ve çeşitli
Organizasyon türü	Bürokrasi / Dikey entegrasyon	Bilgi temelli / Yatay olarak farklılaştırılmış
Hane halkı türü	Geniş aileli büyük aile	Küçük ama aile bağları açısından zengin
Ana iletişim türü	Yüz yüze	Giderek daha fazla aracılık eden
Medya türü	Yayıncılık ve kitle iletişim araçları	Dar hedef kiteli etkileşimli medya
Medya sayısı	Düşük	Yüksek

Kaynak: (Van Dijk, 2006)

Kitle toplumunda sıkı bağlara sahip olan geniş haneler söz konusuyken; ağ toplumunda bağların daha sıkı olduğu küçük aile tipleri görülür. Kitle toplumunun bileşenleri homojendir. Diğer bir ifadeyle tüm birimlerin özellikleri büyük ölçüde benzerlik gösterir. Ağ toplumunda ise bunun tam ters söz konusudur. Birimlerin üyeleri farklı özelliklere sahiptir. Kitle toplumu geniş ölçekte karakterize edilir. Kapsamı ise yerel düzeyde kalır. Ağ toplumu geniş ölçekte karakterize edilmekle birlikte kapsamını yerel ve küreselin birleşimi oluşturmaktadır. Dijital ağlarla sınırların aştığı bir yapı söz konusudur. Kitle toplumu daha yüksek yoğunlukta ilişkilerle, bağlantılarla kümelenirken; ağ toplumunda kümeler uzak mesafelerde ve birbirine zayıf bağlarla bağlı olup az sayıda bağlantı içerir. Kitle toplumunun birimlerinde iç ilişkiler merkezi özellik gösterir. Ağ toplumlarının genellikle tek bir merkezi yoktur. Bazı düğümler ağ toplumunda çok daha merkezidir. Kitle toplumunda bürokrasi hakimdir ve dikey entegre organizasyon biçimleri mevcuttur. Ağ toplumunda düz bir örgütlenme biçimi hakimdir. Kitle toplumunda bağlantılı üye sayısı yüksektir ve izole olanların sayısı azdır. Ağ toplumunda izole olanların sayısı yüksektir. Kitle toplumunda ağ toplumuna nazaran dayanışma daha fazladır. Kitle toplumunda her birim yalnızca birkaç kitle iletişim aracına erişebilir. Medya sayısı ağ toplumunun mevcut standartlarına kıyasla nispeten daha düşüktür. Kitle toplumunda yüz yüze iletişim önemliyken; ağ toplumunda aracılı iletişimden söz edebiliriz. Ağ toplumunda bilgi ve iletişim teknolojileri yardımıyla sanal zaman ve mekan yaratılabilir ve birimleri parçalanmış ve dağınıktır.

Günümüzde sınırların ortadan kalkması ve internet kullanımının buna aracılık etmesiyle, geleneksel vatandaş kavramının netizen kavramına dönüşümünün başlangıcı olarak ifade edilebilir. İnternet çağıyla birlikte dönüşen vatandaşlık statüsü, vatandaşların davranışlarında ve karakterlerinde birtakım potansiyel değişimleri getirmiştir. Netizenler, bilgi ve iletişim teknolojilerinin dönüşümünden doğarak yeni bir zihin

ve statüye sahip varlıktır. Geleneksel dönemde, bilgi güçlü otoriteler tarafından kontrol edilirken günümüzde artık bunun geçerliği kalmamıştır. İnternetin getirdiği yeni uygarlıkta bilgi tekeli ortadan kalkmıştır. Bilgi günümüzde herkese ait olmakla birlikte, herkes bilgiyi kontrol edebilirken bilginin kaynağı da olabilirler. Bu durum beraberinde problemler alanlar da yaratabilir. Kanıt göstermeden doğru bilgi iddiasında bulunabilir. Ancak bilginin bağımsızlığı ve özgürlüğü yeni uygarlıkta yani internet medeniyetinde gerçek bir olgudur. Günümüzde netizenler, bilginin kaynağı haline gelmiştir. Artık vatandaş değil; netizeniz (Purwasito, 2018).

Netizen; internet vatandaşlarının ya da interneti aktif bir biçimde kullanan kişilerin kısaltılmasıdır (Anggara ve ark., 2022). Çağdaş nesiller genellikle netizenler olarak nitelendirilir ve dijital vatandaşlık kavramını pekiştirir. İnternet çağında doğmak aynı zamanda bu grubu karakterize etmektedir. Çünkü çevrimiçi iletişim ve teknoloji fenomeni, sosyal yaşantının her yerinde kendine yer bulmaktadır (Afolaranmi ve Odeleye, 2024).

Netizenler, internet fenomeninin sağladığı imkanlar sayesinde uzak ya da yakın, diğer internet kullanıcılarıyla tanışma fırsatı yakalamışlardır. Bu sayede gözlemlerini, fikirlerini veya sorularını mekandan bağımsız olarak dünyanın farklı yerlerinde yayımlayabilir ve diğer kullanıcıların yanıtlarını görebilir. Ayrıca toplum tarafından dışlanan kesimler seslerini duyurmak istediklerinde bilgisayar ağlarıyla yeni bir bağlantı imkanı yakalamaktalar. Netizen olarak ifade ettiğimiz internet kullanıcıları, bilgiyi dolaşıma sokmak ya da değiştirmek için diğer insanlarla etkileşime girebilir ve güçlü düşünme biçimleri üretebilirler. Bu açıdan bakıldığında, ağ toplumunda her bir netizen internet için değerli ve özel bir kaynak niteliği kazanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, her bir netizen internetin sosyal sermayesine ve entelektüel birikimine katkıda bulunur (Hauben ve Hauben, 1997).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler bireylerin sosyalleşme pratiklerinde de birtakım dönüşümleri getirmiştir. Netizenler, sosyal medya ortamlarında etkileşimlerini kesintisiz hale getirerek bilginin kolaylıkla yayılmasında, erişilebilir hale gelmesinde ve yanıtlar alınmasında köprüdüler. Ayrıca netizenler arasında fiziksel bağdan ziyade sanal bir bağ ile birbirleriyle bağlantıda kalmaktadırlar. Örneğin Covid-19 pandemisinin etkisinin ve hinterlandının geniş olduğu dönemlerde internet kullanıcıları evde kalmak zorunda olduklarında, sosyal etkileşimler yerini çevrimiçi ortamlarda etkileşime bırakmıştı (Ledesma ve Cotejo, 2022). Böylesi bir yoğun kullanımda, netizenlerin ekran sürelerinin arttığını ifade etmek ve içerik üretip etkileşimi çevrimiçi ortamlarda her zamankinden daha fazla sürdürdüğünü belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu noktada çalışmanın konusu oluşmaktadır. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan ağ toplumu ve netizenlerin çevrimiçi ortamlara katılımının sosyal medya bağımlılığıyla olan ilişkisini ortaya koymak amaçlandığı için, ağ toplumunda netizenlerin aktif katılım gösteren kullanıcılar olmasının yanı sıra, bu davranışları bambaşka problemlerle bir alan olan sosyal medya bağımlılığı davranışına dönüşebileceği görülmüştür. Dolayısıyla bu anlatılanlar ışığında çalışmanın devamında sosyal medya bağımlılığı konusu ele alınmıştır.

3. Sosyal Medya Bağımlılığı

Sosyal medya günlük yaşantımızın önemli bir alanını kaplar hale gelmiştir. Çevremizden bilgi edinme ihtiyacı, boş zaman aktivitesi olarak görülebilen platformlardaki sonsuz kaydırmalar ve sonucunda gelen anlık mutluluk hissi bu ortamları günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak cazip kılmaktadır. Yoğun kullanım, internet kullanıcıları için diğer bir ifadeyle netizenler için bağımlılığa dönüşebilir. Ağ toplumunda yaşadığımız düşünüldüğünde ve bunun devamında ağ bağlantılı durumun varlığı sosyal medya ortamlarına olan bağımlılık riskini daha da

artırdığı ifade edilebilir. Bu noktadan hareketle, sosyal medya bağımlılığı konusu çalışmanın itici gücü olmuş ve çalışmada ağ toplumunun üyeleri olarak adlandırabileceğimiz netizenler değerlendirilmiştir.

Sosyal medya bağımlılığı, çevrimiçi ortamlara psikolojik olarak bağımlılığı olan ve bağımlılık yaratan bir reaksiyon meydana gelene kadar olumsuz davranışlar gösteren kişileri tanımlamaktadır (Cao ve ark., 2020). Sosyal medya bağımlılığı; çevrimiçi sosyal ağlarla aşırı derecede ilgilenmek, sosyal ağ sitelerine girmeye ve bunları aktif olarak kullanmaya aşırı derecede istekli ve motive olmak, bu ortamlarda çok zaman ve çaba harcamaktır. (Andreassen, 2015).

Sosyal medya bağımlılığına yönelik olarak literatürde çeşitli tanımlamalar olsa da bağımlılık davranışının sosyal medyanın yoğun kullanımı odağında değerlendirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda sosyal medya bağımlılığına yönelik alanyazında yer alan açıklamalara tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal medya bağımlılığı ile ilgili tanımlamalar

Yazar	Tanım
Haand ve Shuwang (2020)	Sosyal medya bağımlılığı, çevrimiçi ortamlarda çok fazla enerji ve zaman harcamayla ortaya çıkan bir davranıştır.
Afolaranmi ve Odeleye (2017)	Sosyal medya bağımlılığı internette gezinme, günlük yaşamı etkileyen aşırı kullanım ve gereksiz internet kullanımınıdır.
(Wainner, 2018)	Sosyal medya bağımlılığı, kullanıcıların sosyal medya kullanımını kontrol edememesi sonucunda bu ortamları yoğun bir biçimde tüketmesidir.
Hou vd. (2019)	Sosyal medya bağımlılığı, bireylerin sosyal medya araçlarını aşırı kullanma zorunluluğu sergilediği bir durumdur.
(Andreasen, 2015)	Sosyal medya araçlarına bağımlılık, sosyal medyayı aşırı kullanma ve sosyal medyada diğer kullanıcılarla etkileşime girme konusunda güçlü bir motivasyonu barındıran aşırı ilgi ile karakterize edilir.

Sosyal medya bağımlılığının kullanım yoğunluğu odağında şekillense de netizenlerin çevrimiçi ortamlarda yaşamış oldukları kontrol kaybı ve sosyal medyayı kullanım motivasyonları gibi unsurların da düşünülmesi gerekmektedir.

Sosyal medya bağımlılığı çevrimiçi ortamlarda aşırı zaman geçirmekten çok daha fazlasını yansıtabilir. Güncellemelerin sürekli takibi, çevrimdışı olduğunda kaygı duymayı ve gerçek yaşamdaki ilişkiler üzerinde olumsuz etkiler barındırmayı içerebilir. Yaşanan bu bağımlılık, kişisel ve profesyonel yükümlülüklerden kaçınmayı devamında getirebilir. Özellikle sosyal medya platformuna bireyin erişemediği durumda problemler çeşitli şekilde kendini göstermektedir (Amirthalingam ve Khera, 2024). Böylesi bir bağımlılık kişilerarası ilişkileri, çalışma ilişkilerini, bireyin sağlığını ve refahını olumsuz etkilemektedir (Andreassen, 2015).

Sosyal medyanın bireylerin üzerindeki etkisini anlamak için bu ortamların nasıl kullanıldığını kavramak önem teşkil etmektedir. Çevrimiçi ortamlar, kullanıcı etkileşimlerini artırmak için oldukça dikkatli bir biçimde tasarlanmıştır. Bu yönüyle zaten internet kullanıcıları için ilgi çekici bir alan olmaktadır. En önemli tasarım öğelerinden birisi sonsuz kaydırma özelliğidir. Çevrimiçi ortamlardaki bu özellik, kullanıcıların içeriği sürekli olarak ve kesintisiz bir biçimde keşfetmesine ve tüketmesine yol açmaktadır. Bir diğer tasarım öğesine algoritma odaklı içerikler örnek olarak verilebilir. Netizenlerin önceki etkileşimleri, tercihleri ve görüntüledikleri içerikleri kişiselleştiren algoritmalar çalışır. Algoritmalar bu sayede, internet kullanıcılarının kendilerine uygun içeriklere erişme olasılığını artırarak görüntülenen içeriği daha alakalı hale getirmektedir. Bunun sonucunda da çevrimiçi ortamları kullanma yoğunluğu artıyorken; platformla daha güçlü bağlar kuruluyor. Kişiselleştirilmiş bildirimleri de bu tasarım öğelerine sayabiliriz. İnternet kullanıcılarının ilgisini korumak için bu bildirimler oldukça önemli görülmektedir. Kullanıcılar için

yeni beğeniler, yorumlar ya da mesajlar gibi etkileşim bilgisi uyarılarının yaratmış olduğu heyecan ve aciliyet duygusu, internet kullanıcılarını sık sık profillerini kontrol etmeye teşvik edebilir. Böylelikle bildirim bombardımanı sürekli bağlantıda kalma dürtüsüne olan direnci kırarak alışkanlık haline gelmiş bir kullanım pratiği sunmakta (Amirthalingam ve Khera, 2024). Diğer bir deyişle daha fazlasını isteyen bir kullanım pratiği söz konusudur. Sosyal medya bağımlıları başlangıçta amaçladıkları zamandan çok daha fazlasını çevrimiçi ortamlarda geçirirler ve aynı zevk seviyesine erişebilmek için daha fazla online (çevrimiçi) kalma dürtüsünü hissetmektedirler (Andreassen, 2015).

Sosyal medya günümüzün dijital dünyasında, iyi seçilmiş fotoğraflar ve yaşam tarzlarıyla bireylerin karşılaştırma yapmasını teşvik ederken bir yandan da bağlantı kurmayı kolaylaştırır. Bu dinamik süreçten sosyal medyaya bağımlılık davranışı ortaya çıkmakta (Amirthalingam ve Khera, 2024). Sosyal medya bağımlılığının göstergesi olarak internet kullanıcılarının çevrimiçi platformlara kontrol edilemez bir arzuyla ve motivasyonla dahil olması bu açıdan değerlendirilebilir ve yine bu ortamlarda çok fazla vakit ve çaba harcandığı ifade edilmiştir (Pellegrino, Stasi ve Bhatiasevi, 2022).

Dijital iletişim teknolojilerinin günümüzdeki yaygınlığı ve popülerliğinin sosyal medyanın yoğun kullanımına yol açmasının yanı sıra dünyada meydana gelen ve sınırları aşan problemlerin ve gelişmelerin de etkisi vardır. Özellikle bu noktada Covid-19 pandemisine değinmek, netizenlerin yoğun sosyal medya kullanımlarını anlamak için önem arz etmektedir. Covid-19 pandemisinin getirmiş olduğu zorunluluklardan olan fiziksel mesafe ve karantina, artan internet ve sosyal medya kullanımı bireyleri bilgi ve iletişim teknolojilerine daha bağımlı hale getirmiştir (Nazir ve Thabassum, 2021). Bu açıdan bakıldığında, netizenlerin sosyal medyayı yoğun

kullanımlarında Covid-19 pandemisinin de etkisi söz konusudur.

Tüm bu tanımlamalardan, açıklamalardan yola çıkarak ve üzerine ekleyerek; sosyal medya bağımlılığının belirtileri arasında;

- İnternet ve sosyal medyaya olan aşırı düşkünlük,
- İnternet ve sosyal medyada geçirilen zamanın kontrolünün kaybı,
- Online (çevrimiçi) olunmadığı durumlarda yaşanan karamsarlık ve üzüntü,
- İnternet veya sosyal medya kullanımıyla ilgili dürüstlüğün yitirilmesi,
- Diğer netizenlerle sanal yakın ilişkiler kurma,
- Uyku eksikliği vb. sayılmaktadır (Afolaranmi, 2017).

Genel olarak değerlendirildiğinde, internet kullanıcılarının çevrimiçi ortamlarda geçirdikleri sürenin artmasıyla birlikte bu ortamlarda bağımlılık davranışı gözlemlendiği alanyazındaki çalışmalarda ortaya koyulmuştur. Sosyal medya bağımlılığını Covid-19 sürecinden bağımsız düşünmemek gerekir. Dünya çapında yaşanan bu dönüşüm, çevrimiçi ortamlara ayrılan süreyi artırmıştır. Sosyal medya ortamlarının iletişim ve etkileşimin merkezi olarak görüldüğü bugünlerde aşırı kullanımının kontrol kaybı, fiziksel ve ruhsal birtakım problemler gibi aynı zamanda riskli alanları temsil ettiği ifade edilebilir. Özellikle bir sonraki bölümde, netizenlerin sosyal medya bağımlılığı ve bu konuda karşı karşıya kaldığı olası tehlikelere yer verilmiştir.

4. Netizen Davranışı ve Sosyal Medya Bağımlılığı

Dijitalleşmenin toplumu ağ bağlantılı bir yapıya dönüştürmesinin ardından bilginin üretimi, paylaşımı, etkileşim pratikleri değişime uğramıştır. Ağ toplumu bağlamında

değerlendirebileceğimiz netizenler, dijital içerikleri üreten ve tüketen, çevrimiçi ortamlarda aktif katılım sağlayan aktörler olarak sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla beraber daha yoğun ve görünür hale gelmişlerdir. Bu noktada etkileşim yoğunluklarının ve ağ bağlantılı sürelerinin artmasıyla aşırı kullanım durumu ve kontrol kaybı yaşandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, ağ toplumunun üyeleri olan netizenlerin ve netizen davranışlarının sosyal medya bağımlılığı çerçevesinde değerlendirilmesi bu çalışmada önemli görülmüştür.

Bireyler sosyal ortama girdiklerinde yalnız bir organizma değildir. Ağ toplumunda netizenlerin faaliyetleri, bilinçleri, zihinsel ve ruhsal davranışları belirli bir ağ etkisi iziyle donatılır (Wei ve Jin, 2015). Bu izlerin netizenler üzerindeki etkisinin kuşkusuz olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Özellikle netizenlerin kontrolsüz bir biçimde çevrimiçi ortamlarda zaman geçirmesinde istenmeyen sonuçlar doğabilir. Kontrolsüz sosyal medya kullanımının netizenlerin sosyal medya bağımlılığına yol açtığı belirtilmektedir (Afolaranmi ve Odeye, 2024).

Chan vd. (2024) tarafından yapılan çalışmada netizenleri sosyal medya bağımlılığına götüren iki unsurdan bahsedilmiştir: sürekli paylaşım ve gerçek zamanlı güncellemeler. İnternet uygulamalarının hayatın çoğu alanında kendisine yer bulmasının ardından netizenler sürekli çevrimiçi kalmaktadır. Böylece netizenlerde sonsuz kaydırma, sürekli içerik tüketimi, beğeni ve yorum alma isteği gelişti. Hindistan'da gerçekleştirilen bir araştırmada, netizenlerin sosyal bağlantı için çevrimiçi uygulamalara çok daha fazla bağımlı hale geldiği ortaya koyulmuştur. Bunun sonucunda da internet kullanıcılarının ilişkilere ve iletişime olan bakış açılarında değişimler meydana gelmesi beklenen bir diğer durumdur (Zhou ve Wu, 2024). Moghavvemi vd. (2017) benzer şekilde netizenlerin sosyal medyada fazla zaman geçirmelerinin sosyal medyaya bağımlılık riskini getireceğini çalışmalarında ortaya koymuşlardır.

Sosyal medya kullanım oranlarına ilişkin dünya çapında yazılan araştırma raporları, sosyal medyanın yoğun kullanımı ve olası bağımlılık davranışı konusuna ışık tutabilir. Datareportal tarafından yapıla araştırmada dünya çapında sosyal medya kullanıcısının 5.24 milyar olduğunu ve bu rakamın dünya nüfusunun yaklaşık %64'üne denk geldiği aktarılmıştır. Aslında bu oran, dijital etkileşim ve iletişimin küresel ölçekteki yaygınlığını gözler önüne sererek; netizenlerin sosyal medya kullanımının aşırılığa kaçabileceğini, kontrol kaybının olabileceğini ve sonucunda bağımlılık davranışı gibi istenmeyen durumlara dönüşme riskini anlatmaktadır. Ayrıca sosyal medya bağımlılığının, netizenlerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olmaktadır. Sosyal medya araçlarında sürekli zaman geçirmek izolasyona, yalnızlığa, düşük öz saygıya yol açabilir. Sürekli bildirimler ve gönderileri kontrol etme isteği ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen diğer etkenlerdir. Ayrıca bu tür bir bağımlılık bireyin kendini yetersiz görmesine ve yeterince iyi olmama hissine yol açabilir (Afolaranmi ve Odeleye, 2024).

Mazmain vd. (2013), çalışmalarında mobil iletişim teknolojilerinin kapasitesinin gelişimine vurgu yaparken bir yandan da kullanıcılar için sürekli ve zorlayıcı bir bağlantı dinamiği yarattığına dair içgörüler sunmuştur. Uzun süreli çevrimiçi platformları kullanmanın bağımlılık etkisinin yanı sıra bireylerde birtakım fiziksel problemler ortaya çıkardığı söylenebilir. Gaikwad ve Bhattacharya (2024), netizen kullanıcılarının uzun süreli ekran kullanımlarında boyun ve parmak ağrısı, görme bozuklukları gibi fiziksel problemler yaşadığını aktarmıştır. Bunun yanında dijital stres göstergeleri, bağımlılık ve yalnızlık gibi psikolojik problemlerin de varlığına dikkat çekmiştir. Gelenen noktada dijital stresin ve bağımlılığın yönetilmesi için farkındalık ve önlemler hayati önem taşımaktadır.

Sonuç olarak netizen kimliğinin ağ toplumunda daha ağ bağlantılı olması onları çevrimiçi ortamlarda daha üretken, daha etkileşimli ve aktif bir role bürümüştür. Fakat çevrimiçi ortamlara bu yoğun katılım ve etkileşim bir taraftan da netizenlerin sosyal medyayı kontrolsüzce kullanmasına zemin hazırladığı araştırmalar tarafından desteklenmiştir. Dolayısıyla, netizenlerin sosyal medyayı bilinçli kullanmasının, olası risklere karşı farkındalığının artırılmasının ve gereken önlemlerin alınmasının gerekliliği açıkça ortadadır.

5. Sonuç

Toplumsal yapının dinamikleri ve teknolojiyle iç içe olması, bireyleri yeni iletişim teknolojilerinde daha aktif ve sürekli bağlantı halinde bir yapıya dönüştürdüğü ortadadır. Bu dönüşümle internet kullanıcıları/netizenler, yaşamlarının merkezine sosyal medya kullanımını koymuşlardır. Yaşanan böylesi dönüşümün sonucunda netizenler sosyal medya ortamlarında kontrolsüz bir biçimde kendileri var etmektedir.

Çalışma kapsamında ağ toplumunun doğal üyesi olarak görülen netizenlerin davranışları sosyal medya bağımlılığı açısından ele alınmıştır. Platformlarda geçirilen sürenin, sürekli bildirimlere maruz kalmanın, sonsuz kaydırmaların, çevrimiçi ortamlarda olup bitenleri kaçırmama isteğinin bağımlılığı artırdığı alanyazın çalışmalarıyla ortaya koyulmuştur. Ayrıca sosyal medya bağımlılığı yüzünden bireyin eğitim sürecinde, iş hayatında, aile ve sosyal ilişkilerindeki genel refah olumsuz etkilenir (Andreassen, 2015).

Sosyal medya bağımlılığına yönelik farkındalık kazanmak günümüzde oldukça hayatidir. Afolaranmi ve Odeye (2024), netizenler için sosyal medya kullanımının sınırlar içerisinde tutulmasının ve farkındalık programlarının önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca düzenli öz bakım ve planlı dijital detoksun

sosyal medya bağımlılığının ciddi boyutlara erişmeden önüne geçilmesinde yardımcı olabileceği aktarılmıştır.

Çevrimiçi uygulamaların son zamanlarda karakteristik özelliği haline gelen sonsuz kaydırma, sayfa sonlarına gelindiğinde doğal durma noktalarının ortadan kaldırılması, sürekli bildirimler gibi özellikler, kullanıcıların bu platformda zamanın nasıl geçtiğini algılayamayabilir. Bunun sonucunda da uzun bir zaman geçirdiklerinde, netizenlerde bu ortamlara bağımlılık davranışı gözlemlenebilir. Böyle bir durumda internet kullanıcılarına yönelik olarak şu öneriler verilebilir;

- Bildirim yönetimi sağlanarak gereksiz bildirimlerin kapatılması yoluna gidilebilir.
- Kullanıcı kendisine günlük sosyal medya kullanım sınırı koyarak buna riayet edip sınırı aşmamalıdır.
- Zaman zaman dijital detoks yoluna gidilerek teknolojik araçlara temas kesilebilir.
- Çevrimiçi ortamlarda aktif olmanın yerine çevrimdışı etkinlikler, sosyal faaliyetler ve hobi temelli uğraşlar ile dengeyi sağlayabilir.
- Bireyin dijital ortamlarda kendi farkındalıklarını sağlamaları teşvik edilmelidir. Birey böylelikle dijital ortamlarda kendisini tanıyarak alışkanlıklarını bilinçli bir şekilde kritik edebilecektir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında internet ve sosyal medya kullanıcıları, günümüzde en değerli varlık olan ve tüm insanlığa eşit bir biçimde dağıtılan “zaman” cevherini daha kontrollü ve verimli kullanmaya, kendi gelişimine odaklanacak faaliyetleri takip edip çevrimiçi ortamlardan katma değer elde etmeye yönelmelidir.

Kaynakça

- Afolaranmi, A. O., & Odeleye, D. A. (2024). Implications of social media addiction on mental health of netizens: A critical review. *14*, 57–72. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13142022>
- Afolaranmi, B. (2017). Overcoming addiction of surfing the internet. In Student Ministry Division. *Purpose living for students (Series 5)*. The Student Ministry Division, Nigerian Baptist Convention.
- Ahmed, W., Das, R., Vidal-Alaball, J., Hardey, M., & Fuster-Casanovas, A. (2023). Twitter's role in combating the magnetic vaccine conspiracy theory: social network analysis of tweets. *Journal of Medical Internet Research*, *25*, e43497.
- Amirthalingam, J., & Khera, A. (2024). Understanding Social Media Addiction: A Deep Dive. *Cureus*, *16*(10), e72499-e72499.
- Andreassen, C. S. (2015). *Online social network site addiction: A comprehensive review. Current Addiction Reports*, *2* (2), 175-184.
- Anggara, A., Widiono, S., Hidayat, A. T., & Sutarman, S. (2022). Analysis of Netizen Comments Sentiment on Public Official Statements on Instagram Social Media Accounts. *International Journal of Advances in Data and Information Systems*, *3*(2), 87-97.
- Cao, X., Gong, M., Yu, L., & Dai, B. (2020). Exploring the mechanism of social media addiction: An empirical study from WeChat users. *Internet Research*, *30*(4), 1305-1328.
- Cardoso, G. (2006). *The media in the network society: Browsing, news, filters and citizenship*. Lulu. com.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell
- Chan, T. J., Chew, J. Y., Shariffadeen, T. S. A. T. M. A., Liew, T. W., Foo, S. C., & Tian, Y. (2024). Cyberloafing ac-

- tivities and social media addiction among netizens: A predictive approach. *International Journal of Data and Network Science*, 8(3), 1853-1862.
- DataReportal. (2025). *Digital 2025: Global overview report*. <https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report>
- Dutton, W. H. (2009). The fifth estate emerging through the network of networks. *Prometheus*, 27(1), 1-15.
- Gaikwad, S. R., & Bhattacharya, C. (2024). Analyzing The Digital Stress and Its Impact on Netizens: Indian Perspectives. *Journal of Informatics Education and Research*, 4(3).
- Haand, R., & Shuwang, Z. (2020). The relationship between social media addiction and depression: a quantitative study among university students in Khost, Afghanistan. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 780-786.
- Hauben, M., & Hauben, R. (1997). *Netizens: On the history and impact of Usenet and the Internet*. IEEE Computer Society Press.
- Hou, Y., Xiong, D., Jiang, T., Song, L., & Wang, Q. (2019). Social media addiction: Its impact, mediation, and intervention. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 13(1), article 4. <http://dx.doi.org/10.5817/CP2019-1-4>
- Köker, N., & Özer, C. S. (2017). Sanal Toplulukların Halkla İlişkiler Açısından Önemi: Nitel Bir Araştırma. II. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, 240-254.
- Ledesma, S. K. G. & Cotejo, D. G. (2022). “ Netizen Engagement in Twitter during the Covid-19 Pandemic. *International Journal of Science and Management Studies (IJSMS)*, 5, II.
- Mazmanian, M., Orlikowski, W. J., & Yates, J. (2013). The autonomy paradox: The implications of mobile email devices for knowledge professionals. *Organization*

- Science, 24(5), 1337–1357. <https://doi.org/10.1287/orsc.1120.0806>
- Moghavvemi, S., Sulaiman, A. B., Jaafar, N. I. B., & Kasem, N. (2017, July). Facebook and YouTube addiction: The usage pattern of Malaysian students. In *2017 international conference on research and innovation in information systems (ICRIIS)* (pp. 1-6). IEEE.
- Özer, C. S., & Alemdar, M. Y. (2023). Ahbap Oluşumunun Twitter Kullanımında Diyolojik ve Simetrik İlkeler. *Abi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 552-567.
- Pellegrino, A., Stasi, A., & Bhatiasevi, V. (2022). Research trends in social media addiction and problematic social media use: A bibliometric analysis. *Frontiers in psychiatry*, 13, 1017506.
- Purwasito, A. (2018, August). 28. Netizen Civilization. In *5th International Conference on Social and Political Sciences (IcoSaPS 2018)* (pp. 140-143). Atlantis Press.
- Stalder, F. (2006). Manuel Castells. The Theory of the Network Society.
- Van Dijk, J. A. G. M. (2006). *The network society* (2nd ed.). SAGE Publications.
- Wainner, C. N. (2018). Social media addiction and its implications for communication. Chancellor's Honors Program Projects. https://trace.tennessee.edu/utk_chanhonoproj/2168
- Wei, R., & Jin, M. L. (2015). On the mental health diathesis of netizens. In *Management, Information and Educational Engineering* (pp. 1041-1046). CRC Press.
- Zhou, L., & WU, F. (2024). Analysing the Social Media Momo Phenomenon: Causes and Effects. *Journalism*, 14(2), 90-95. <http://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/663af4c21f1cf.pdf>